

Pospíšil, Ivo

Ruská bohemistka a česká literatura: poněkud opožděná recenze

Slavica litteraria. 2015, vol. 18, iss. 1, pp. 210-213

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134472>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RUSKÁ BOHEMISTKA A ČESKÁ LITERATURA: PONĚKUD OPOŽDĚNÁ RECENZE

Ljudmila Budagovová: *O literatuře a kultuře. Texty pro Šrámkovu Sobotku.* Sobotka: Knihovnička Českého ráje, 2012. 233 s. ISBN 978-80-87481-92-9.

S počestným jménem na obálce vyšel před časem svazek příspěvků ruské bohemistky Ljudmily Norajrovny Budagovové přednesených na Šrámkově Sobotce. Autorka (roč. 1932) pochází z intelektuální rodiny bývalého SSSR, její otec Norajr Sisakjan, rodem Armén, byl biolog a prominentní funkcionář Akademie věd SSSR. Ona sama vystudovala slavistiku na Lomonosovově univerzitě a aspiranturu na Ústavu slavistiky a balkanistiky AV SSSR, kde potom pracovala (tedy nikoli doktorandské studium, jak se píše v autorčině medailonu, neboť takové studium ani v ČR neexistuje; správně: doktorské; doktorandské je na Slovensku). Věnovala se tehdy i potom básnickému dílu Vítězslava Nezvala.¹ Byla a je pravidelnou účastnicí bohemistických konferencí pořádaných v Československu a později v České republice, SSSR, Rusku i jinde; patří k všeobecně uznávaným badatelkám ve sféře literárněvědné bohemistiky. V průběhu své dosavadní badatelské dráhy psala mimo jiné o poetismu (kolektivní publikace vyšla v NDR roku 1979), realismu a literárních vztazích (1988, 1985), avantgardě v slovanských literaturách (1993), československém surrealismu (1995, knižní publikace *Чешский сюрреализм: динамика и функция*, 2003), o vztahu Apollinairova *Pásma* a vývoje české poezie (1996), moderně (1998) a řadě dalších. V poslední době se od moderny, poetismu a avantgardy zvolna přesouvá ke konkrétnímu literárnímu směru – surrealismu, jenž zkoumá v širších slovanských souvislostech, včetně poezie K. H. Máchy (to je ovšem známé z vyjádření samotných českých surrealistů, zejména ve vztahu ke *Krkonošské pouti*). Pamatuji se, jak jsem v SSSR roku 1976 vedl debaty o surrealismu a vím, že to bylo pro tehdejší sovětské prostředí velmi kontroverzní, tento směr byl ideologicky nepřijatelný a také v podstatě nikdo ze sovětských slavistů se jím nezabýval, i když už existovaly známé knihy, byť ideologicky náležitě „ošetřené“ – une hirondelle ne fait pas le printemps.² Jako středoškolský žák surrealistického básníka a výtvarníka Ladislava Nováka jsem měl k tomuto směru, zejména v mládí, dost blízko, a proto mohu potvrdit, že výzkumy L. Budagovové v tomto směru jsou dobré a pro mnohé české bohemisty zvláště ve srovnávacím ohledu, neboť surrealismus, v němž česká poezie byla – bez

¹ Viz některé její publikace: *Vitezslav Nezval, 1900–1958. Očerk žizni i tvorčestva.* Moskva, 1967.

² Viz KULIKOVA, Irina S.: *Sjurrealizm v iskusstve.* Moskva: „Nauka“, 1970; ANDREJEV, Leonid G.: *Sjurrealizm.* Moskva: „Vysšaja škola“, 1972.

hyperboly – asi nejlepší na světě, jak potvrdil sám André Breton, byl i v jiných slovanských literaturách, včetně ruské (oberiuté). Je zřejmé, že ruská badatelka se také musela pohybovat po ideologické trajektorii dané politickým vývojem asi ještě mnohem více, než by musela česká.

Nicméně právě tento soubor studií spojený se Šrámkovou Sobotkou ukazuje na silnou badatelskou kontinuitu Ljudmily Budagovové. Také nemohla samozřejmě vynechat tragický rok 1968, jenž poznamenal mnoho českých a československých vědců a také vztah k SSSR a Rusku: nicméně některá přátelství vydržela i tuto těžkou zkoušku a právě činnost L. Budagovové je toho dokladem. Příznačné je, že řada textů má také charakter kulturní mise ve smyslu vztahovosti rusko-české a samozřejmě české literatury v ruském prostředí. Toho se týká již úvodní studie z roku 1977 o Fráňovi Šrámkovi. Další studie jsou již víceméně poetologické, např. ta z roku 1979 (*Přínos Vítězslava Nezvala k rozvoji českého básnického jazyka*), nebo o vztahu české avantgardy k sovětskému Rusku. Budagovovou také zajímají ohlasy různých ruských událostí v českém prostředí a v české literatuře, například ruských revolucí. Takto zkoumala mimo jiné právě dílo Fráni Šrámka. Nicméně nezanedbávala ani starší českou literaturu, zejména dílo J. A. Komenského a ohlas jeho díla v Rusku. Studie byla psána v roce 1992, ale hlavně další vývoj ukázal, jak prozřetelně badatelka anticipovala vlnu zájmu o Komenského jako vědce a myslitele světového jména, tvůrce pansofie, jenž v tom stojí na úrovni špičkových filozofů své doby. V příspěvku *Současnost ruské literatury* ukázala na změnu charakteru ruské literatury devadesátých let 20. století i v souvislosti s proměnou její vydavatelské existence v tzv. tlustých žurnálech, na nové směry bádání o starých tématech (Lenin), na přehodnocování ruských dějin a na beletrii, která se zapojila do procesů odhalování celé šíře ruského písemnictví (S. Dovlatov, celá tzv. „navrátná literatura“). Velmi prozíravě promluvila i v příspěvku *Proti proudu* z roku 1996, když se zmínila o nebezpečí, jež hrozí některým moderním jazykům: charakterizuje je jako vulgarizaci, rutinu a nevzdělanost mluvčích. Konkrétně u ruštiny to vyjádřila pregnantně takto: „*Vím dobře, co kazí ruštinu: strašná vulgarizace, škodlivost rutiny, způsob řeči některých politiků, kteří neumí dobře mluvit rusky, dávají nesprávné přízvuky, vliv jihoruských dialektů atd. [...] Rozhlas a televize vždycky vynikaly vysokou jazykovou kulturou. Nyní už ne. Panuje tam, dá-li se to tak říci – jazyková nedbalost – ten velký vnitřní nepřítel ruského jazyka.*“ (s. 85). K češtině se se skromností jí vlastní nevyjadřuje, ale je to něco podobného: navíc – ve stopách velkého Čecha, Němce a Žida Paula/Pavla Eisnera – je tu hrozba smrti jazyků, zejména tzv. malých. Což se jistě ruštiny netýká. Právě zde ukázala na nezastupitelnou roli krásné literatury v tvarování jazyka a jeho kultivovaném rozvíjení. K aktuální situaci v Rusku se Budagovová na české půdě nejednou vracela, např. ve stati *Kulturní situace v současném Rusku*, kde mimo jiné konstatovala silné zklamání přicházející po velké

úlevě vrcholící perestrojky. Vše bylo dáno jednak odchodem řady špičkových ruských spisovatelů, zejména básníků, jednak převratnými událostmi společenskými, jež změnily existenci a postavení literatury vůbec. Dalším tématem, které L. Budagovovou zaujalo, byla literatura ruské emigrace v meziválečném Československu: zejména jí jde o Marinu Cvetajevovou a Konstantina Balmonta. Z roku 2006 pochází její zajímavý rozbor telefonického rozhovoru Leonida Brežněva s Alexandra Dubčeka ze srpna 1968, jenž byl odtajněn až roku 1994. I tu se ukazuje, že realita nebyla černobílá a že věci byly mnohem složitější, zvláště když se k záznamu osudového rozhovoru přistoupí z pozice strategie, zkoumání emocí a mezilidských vztahů, které jazyk vyjadřoval.

Karel Hynek Mácha je dnes pokládán za jediného skutečného českého romantika a za autora světového významu. Proto i zkoumání jeho recepce v ruském prostředí ve stati z roku 2010 je tak důležité. Kromě poetologických problémů zde ukázala i na relevantnost trhu a financí, které brání ve větší míře recipovat literatury malých národů včetně špičkových jevů, jakým je právě Mácha.

Z ostatních textů, jež tvoří zvláštní oddíl svazku, vynikají především analýzy dobových souvislostí Šrámkovy Sobotky. To, co tehdy na prahu 21. století konstatuje, je obnova česko-ruské vzájemnosti na nové, svobodné bázi. To si myslím uchovává svou aktuálnost i dnes.

V Ljudmile Budagovové má česká literatura znalkyni a šířitelku. To je možná ještě důležitější než hluboké analýzy, neboť umožňuje pronikat špičkám české literatury poučenými komentáři do ruského prostředí, neboť tento pohyb byl dříve a dodnes je většinou jednosměrný, tedy ruská literatura směřující do českého prostředí, i když o tento pohyb (respektive ještě více jeho komplexnost) se v posledních dvou dekáдах výrazně zbrzdil.

Na počátku bylo konstatováno sepětí literární vědy, slavistiky a bohemistiky s politickými proměnami společnosti. Někdy je i pro českého bohemistu, natož pro cizince opravdu složité vyznat se v dobových proměnách („tancích“) české literárněvědné axiologie: například Nezvala, badatelčina oblíbenice, čekala nejprve nekritická adorace, později silná kritika (v 50. letech 20. století), později znovu afirmace a někdy jednostranná interpretace, ještě později (po roce 1989) až negativistická kritika, kdy se básníka musel zastat katolický příslušník generace 1936 Jiří Kuběna (vl. jm. Jiří Paukert), a nakonec k němu našla cestu i nejmladší generace a do hry vrátila i někdejšího editora a největšího znalce básníkovy díla Milana Blahynku. Osobně to jsem schopen pochopit, ale tyto převraty a „převlékání“ působí tak odpudivě, že berou chuť se literaturou v takovém prostředí vůbec zabývat. To jsem vyjádřil i v krátké rozmluvě s badatelkou v bufetu Moravské zemské knihovny v době konání nezvalovské konference (2012), na níž byl básník zase „objeven“ – naštěstí se o tom už nedověděl.

Soubor studií, jemuž měla být možná věnována větší překladatelská pozornost (zejména v celkové stylizaci, jež zůstala hodně ruská, zde asi běžné pře-

kládání nestačí, chce to znát jazyk české a ruské literární vědy i diachronně), spojený se Šrámkovou Sobotkou, ale pod tímto znamením se vztahující k celé české literatuře a jejímu významu v ruském prostředí a naopak významu ruského písemnictví u nás, je emblémem české literární situace, která trpí deficitem srovnávacího pohledu. Tuto mezeru často musí zacelovat právě zahraniční bohemistika. Ljudmila Budagovová se o to velmi úspěšně snaží již dlouhá léta.

Ivo Pospíšil

INTERPRETACE JAKO „ZÚČASTNĚNÉ TVOŘIVÉ ČTENÍ“

Ján Zambor: *Niečo ako láska, niečo ako soľ. Miroslav Válek v interpretáciách.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2013. 252 s. ISBN 978-80-8119-075-9.

Publikace Jána Zambora *Niečo ako láska, niečo ako soľ* soustřeďuje minuciózní analýzy a interpretace vybraných básnických opusů Miroslava Válka (1927–1991). Těžiště knihy tvoří texty publikované od roku 2001 v odborném tisku (*Zvony na nedel'u, Nite, Len tak, Jarné hry, Z prechádzok, Cyklámeny*, překlady básní Andreje Vozněsenského a R. M. Rilkeho), doplněné o řadu textů dosud nepublikovaných (*Slnko, Dejiny trávy* a dalších šest básní ze sbírky *Nepokoj, Óda na večnosť* a další čtyři básně ze sbírky *Milovanie v husej koži*). Autor touto knihou pokračuje v systematickém mapování prostoru slovenské moderní poezie, přičemž toto směřování má dostředivou tendenci, tedy míří stále hlouběji k podstatě básnického gesta. Od komparatisticky pojatých sond (*Ivan Krasko a poézia českej moderny*, 1981; *Báseň a ticho. O poézii slovenských, ruských a španielskych básnikov*, 1997) směřuje jeho odborný zájem k interpretačním analýzám (*Interpretácia a poetika. O poézii slovenských básnikov 20. storočia*, 2005; *Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu*, 2010). Tedy pohyb po vertikále k řešení stále subtilnějších otázek spjatých s estetickými kvalitami textu. Nelze si toto Zamborovo směřování samozřejmě odmyslet od jeho vlastní básnické tvorby (jedenáctá sbírka *Dom neviditeľných* vyšla v roce 2014) – vzájemný dialog obou složek autorovy tvůrčí osobnosti by byl jistě zajímavým předmětem samostatného odborného pohledu.

Bylo by chybou recenzenta pohlížet na „válkologickou“ publikaci pouze jako na soubor poetologicky a versologicky zaměřených studií. Nejsou to jen ukázky příkladného systematického postupu – lépe snad řečeno sestupu – strukturou básně. Čtenář je svědkem poznávání a pojmenovávání básnickova esteticko-sémantického gesta, nahláženého v textu i kontextu, tedy díla jako imanentní struktury i díla v jeho významové konkretizaci, v intertextuální a interkulturální síti aluzí a konotací. Tento „časový“ aspekt tvorby je autorovi přirozenou